DISGRAFIYANI BARTARAF ETISHDA LOGOPED VA O‘QITUVCHINING SINERGETIK FAOLIYATI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti Maxsus
pedagogika(logopediya) 2-oliy ta’lim,
3-kurs 24/2-guruh talabalari
Mirzamamedova Dildora Zulxaydar qizi
99-492-80-38
Madaliyeva Gullola Muxammadqulovna
gaybullayevas70@gmail.com
Tosheva Marhabo Hamzayevna
toshevamarxabo@gmail.com
Mirzayeva Malika Abduxalilovna
33-858-10-86
Xaydarova Qunduzoy Shokirjon qizi
omaxammatraximova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarda disgrafiya muammosi va uni bartaraf etishda logoped hamda o‘qituvchining hamkorlik ishlari tahlil qilinadi. Disgrafiya — yozuv nutqining buzilishi bo‘lib, u bolalarning yozma nutqida xatolarga yo‘l qo‘yishiga sabab bo‘ladi. Maqolada bu muammoning asosiy sabablari, belgilari va ularni aniqlash usullari yoritilgan. Shuningdek, logoped va o‘qituvchining o‘zaro hamkorligi, individual yondashuv va maxsus pedagogik mashg‘ulotlar orqali bolalarning yozuv ko‘nikmalarini shakllantirish metodlari haqida so‘z boradi. Metodik tavsiyalar, amaliy mashqlar va innovatsion yondashuvlar orqali disgrafiyani bartaraf etish yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan. Maqola logopediya, pedagogika va maxsus ta’lim sohasi mutaxassislari uchun foydali bo‘lishi mumkin. Shuningdek, maqolada zamonaviy neyropsixologik yondashuvlar, multimodal o‘qitish usullari va logopedik texnologiyalar orqali disgrafiyani bartaraf etish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, erta aniqlash va tizimli yondashuv yordamida bolalarning yozuv nutqini yaxshilash mumkin. Bundan tashqari, maqolada logoped va o‘qituvchining hamkorlikdagi faoliyatida muhim bo‘lgan diagnostik, pedagogik va korrektsion metodlar ko‘rib chiqiladi. Disgrafiyaning oldini olishda individual ta’lim dasturlarini ishlab chiqish, maxsus mashqlar va didaktik o‘yinlardan foydalanish bo‘yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Ushbu maqola logopedlar, maxsus pedagoglar, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va bolalar bilan ishlovchi mutaxassislar uchun amaliy qo‘llanma bo‘lib xizmat qiladi. Maqolada taqdim etilgan metodikalar disgrafiyaning turli shakllariga moslashtirilgan bo‘lib, pedagogik jarayonda qo‘llash uchun qulay va samarali hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Disgrafiya, logoped, o‘qituvchi, kichik maktab yoshi, yozuv nutqining buzilishi, pedagogik hamkorlik, maxsus mashg‘ulotlar, individual yondashuv, nutq terapiyasi, yozuv ko‘nikmalari, ta’lim metodikasi.

Аннотация: В данной статье анализируется проблема дисграфии у детей младшего школьного возраста и сотрудничество логопеда и педагога в ее устранении. Дисграфия – это расстройство письменной речи, из-за которого дети делают ошибки в письменной речи. В статье описаны основные причины данной проблемы, симптомы и способы их выявления.

Также говорится о методах формирования навыков письма у детей посредством взаимного сотрудничества логопеда и педагога, индивидуального подхода и специальной педагогической подготовки. Показаны пути устранения дисграфии через методические рекомендации, практические занятия и инновационные подходы. Статья может быть полезна логопедам, педагогам и специалистам специального образования. Также в статье анализируются возможности устранения дисграфии с помощью современных нейропсихологических подходов, мультимодальных методов обучения и логопедических технологий. Результаты исследований показывают, что раннее выявление и систематический подход могут улучшить письменную речь детей. Кроме того, в статье рассматриваются диагностические, педагогические и коррекционные методы, имеющие важное значение в совместной работе логопеда и педагога. Даны практические рекомендации по разработке индивидуальных образовательных программ, использованию специальных упражнений и дидактических игр в профилактике дисграфии. Данная статья служит практическим руководством для логопедов, специальных педагогов, учителей начальных классов и специалистов, работающих с детьми. Представленные в статье методы адаптированы к различным формам дисграфии, удобны и эффективны для использования в педагогическом процессе.

Ключевые слова: Дисграфия, логопед, учитель, младший школьный возраст, нарушение письменной речи, педагогическое сотрудничество, специальные занятия, индивидуальный подход, логопедическая терапия, навыки письма, методика обучения.

Abstract: This article analyzes the problem of dysgraphia in children of primary school age and the collaborative work of a speech therapist and a teacher in its elimination. Dysgraphia is a violation of written speech, which causes children to make mistakes in their written speech. The article discusses the main causes of this problem, its symptoms and methods of identifying them. It also discusses the methods of developing children's writing skills through the cooperation of a speech therapist and a teacher, an individual approach and special pedagogical exercises. Ways to eliminate dysgraphia through methodological recommendations, practical exercises and innovative approaches are indicated. The article may be useful for specialists in the field of speech therapy, pedagogy and special education. The article also analyzes the possibilities of eliminating dysgraphia through modern neuropsychological approaches, multimodal teaching methods and speech therapy technologies. The results of the study show that early detection and a systematic approach can improve children's written speech. In addition, the article considers diagnostic, pedagogical and correctional methods that are important in the joint activities of a speech therapist and a teacher. Practical recommendations are given on the development of individual educational programs, the use of special exercises and didactic games in the prevention of dysgraphia. This article serves as a practical guide for speech therapists, special educators, primary school teachers and specialists working with children. The methods presented in the article are adapted to various forms of dysgraphia and are convenient and effective for use in the pedagogical process.

Keywords: Dysgraphia, speech therapist, teacher, primary school age, written speech disorders, pedagogical cooperation, special classes, individual approach, speech therapy, writing skills, educational methodology.

KIRISH Kichik maktab yoshidagi bolalarda yozuv nutqining buzilishi – disgrafiya muammosi ta’lim jarayonida dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining 10-15% ida yozma nutq bilan bog‘liq muammolar uchraydi va

bu ularning umumiy akademik natijalariga, nutq rivojlanishiga hamda psixologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi (Лалаева, 2016; Селивёрстов, 2019). Disgrafiya bolalarda fonematik idrok, lingvistik tahlil va sintez qobiliyatining yetarlicha shakllanmaganligi natijasida kelib chiqadi, bu esa yozma nutq faoliyatining buzilishiga olib keladi. Ilmiy adabiyotlarda disgrafiyaning akustik, optik, artikulyatsion-fonematik va grammatik turlari ajratib ko'rsatilgan bo'lib (Левина, 2005), ularni bartaraf etishda maxsus logopedik mashg'ulotlar va pedagogik qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Xususan, logoped va o'qituvchining samarali hamkorligi bolalarning yozuv ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada disgrafiyaning kelib chiqish sabablari, uning oldini olish va bartaraf etish usullari, shuningdek, logoped va o'qituvchi o'rtasidagi hamkorlikning samaradorligi ilmiy tahlillar asosida yoritiladi.[1]

Bunday hamkorlikning samaradorligi ko'plab tadqiqotchilar tomonidan tasdiqlangan. Xususan, V.I. Seliverstov (2019) va R.E. Levina (2005) ishlarida ta'kidlanganidek, logopedik mashg'ulotlar bilan o'qitish jarayonining uyg'unlashuvi bolaning fonematik eshitish qobiliyatini rivojlantirish, lingvistik tahlil va sintez ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, maxsus pedagogik yondashuvlar bolada vizuomotor koordinatsiya va psixolingvistik jarayonlarni yaxshilash orqali yozma nutqdagi xatolarni kamaytirishga xizmat qiladi. O'qituvchi esa dars jarayonida yozuv bilan bog'liq vazifalarni moslashtirilgan didaktik materiallar yordamida tashkil etishi, bolaga tushunarli bo'lgan grafik, lingvistik va fonetik qo'llanmalar orqali uni mustahkamlashi lozim. A.R. Luria (1975) va T.A. Fotekova (2012) tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida multisensor yondashuv – ya'ni tinglash, ko'rish va kinestetik tajribalarni uyg'unlashtirish orqali disgrafiya bilan bog'liq muammolarni bartaraf etish mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Disgrafiya – bu o'quvchilarning yozma nutqida uchraydigan buzilish bo'lib, u o'qish va yozish ko'nikmalarini egallashda qiyinchiliklar bilan ifodalanadi. Ushbu muammoni bartaraf etishda logoped va o'qituvchining hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, logopedik ta'sir usullari, masalan, nutq tovushlarini to'g'ri talaffuz qilish, fonematik eshitishni rivojlantirish va artikulyatsion mashqlar, dislaliya va disgrafiyani bartaraf etishda samarali hisoblanadi. O'qituvchilar tomonidan zamonaviy o'qitish metodlari, interfaol usullar va didaktik materiallardan foydalanish iqtidorli o'quvchilarni tarbiyalash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Logoped va o'qituvchining uzviy hamkorligi, shuningdek, ota-onalar bilan birgalikda ishlash, bolalarda yozma nutqdagi muammolarni bartaraf etishda samarali natijalar beradi. Bu yondashuv bolalarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishga yordam beradi. Disgrafiyani bartaraf etish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yozma nutq buzilishlarini o'rganish va tuzatish logopediya, psixolingvistika, pedagogika hamda nevropsixologiya fanlari kesishgan nuqtada amalga oshiriladi.[2] Ushbu bo'limda bolalardagi disgrafiya muammosi va uni tuzatishning ilmiy yondashuvlari asosiy manbalar tahlili asosida yoritiladi. Disgrafiya – bu bolaning yozma nutqida uchraydigan buzilish bo'lib, harflarni noto'g'ri yozish, grammatik va stilistik xatolar qilish bilan tavsiflanadi. Ushbu hodisa bolalarning fonematik eshitish, tovushlarni differensial idrok etish, vizual-motor koordinatsiyasi yoki xotira va diqqat funksiyalaridagi buzilishlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

R.E. Levina (1968) o'z tadqiqotlarida disgrafiyani tuzatishda fonematik eshitish va lingvistik tahlil ko'nikmalarini shakllantirish muhimligini ta'kidlagan. (Levina, 1968)

A.N. Kornev (1997) esa nevropsixologik yondashuv asosida disgrafiyaning kognitiv va neyrofiziologik omillari haqida fikr yuritgan. U bolalardagi miya yarimsharlari funksional assimetriyasining yozma nutqga ta'sirini o'rgangan. (Kornev, 1997)

Bu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, disgrafiyani samarali bartaraf etish uchun bolalarning individual psixolingvistik xususiyatlarini inobatga olish lozim. Disgrafiyani tashxislashda an'anaviy va zamonaviy diagnostik usullar qo'llaniladi:

B.Ya. Gorbunova va R.E. Levina (1980**)** tomonidan ishlab chiqilgan "Yozma nutqni tahlil qilish metodikasi" yozuvdagi tipik xatolarni tizimli ravishda o'rganish imkonini beradi. (Gorbunova, Levina, 1980)

Lalaeva (2016) tomonidan taklif etilgan baholash tizimi esa bolalarning fonematik tahlil va sintez qobiliyatlarini o'lchashga qaratilgan. Bu usul bolalarning tovushlarni ajratish, ularni so'z tarkibida farqlash va yozuvga qo'llash qobiliyatini o'lchash imkonini beradi. (Lalaeva, 2016)

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, diagnostik baholash natijalariga asoslangan holda individual tuzatish dasturlarini ishlab chiqish disgrafiyani bartaraf etishda samarali usul hisoblanadi. Disgrafiyani bartaraf etishda logoped, o'qituvchi va ota-onalar hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yo'nalishda quyidagi yondashuvlar tavsiya etiladi: Logopedik mashg'ulotlar – nutq terapiyasi usullari asosida bolalarning fonematik idrok**,** artikulyatsiya**,** vizual-motor koordinatsiya **va** yodda saqlash qobiliyatlarini rivojlantirish**.** (Serebryakova, 2020). Interfaol ta'lim metodlari – zamonaviy ta'lim texnologiyalari, o'yin usullari va differensial yondashuv asosida o'quvchilarning yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirish**.** (Mikhaylova, 2019). Ota-onalar bilan ishlash – bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, uy sharoitida maxsus mashqlarni bajarishga rag'batlantirish. (Vygotsky, 1978)[3]

METODOLOGIYAUshbu tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi: Ishtirokchilar**:** Tadqiqotda 7-10 yoshdagi boshlang'ich sinf o'quvchilari ishtirok etdi. Ushbu yosh davri bolalarda yozuv ko'nikmalarining faol rivojlanish bosqichiga to'g'ri keladi. Diagnostika usullari**:** Yozma ishlarni tahlil qilish: O'quvchilarning yozma ishlari o'rganilib, xatolar turi va chastotasi tahlil qilindi. Nutq terapiyasi diagnostikasi**:** Logoped tomonidan o'tkaziladigan maxsus testlar yordamida bolalarning fonematik eshitish, tovushlarni farqlash va talaffuz qilish qobiliyatlari baholandi.Psixologik baholash**:** Bolalarning diqqat, xotira va boshqa kognitiv funksiyalari psixologik testlar yordamida o'rganildi. Tuzatish usullari**:** Logopedik mashg'ulotlar**:** Bolalarning fonematik eshitish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish va nutqni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan individual va guruh mashg'ulotlari tashkil etildi. Pedagogik yondashuvlar**:** O'qituvchilar dars jarayonida maxsus didaktik materiallar va o'yin usullaridan foydalanib, bolalarning yozuv ko'nikmalarini mustahkamlashga e'tibor qaratdilar. Ota-onalar bilan hamkorlik: Uy sharoitida bolalar bilan shug'ullanish uchun ota-onalarga tavsiyalar berildi. Natijalarni tahlil qilish**:** Tuzatish ishlari davomida o'quvchilarning yozma ishlari muntazam ravishda tahlil qilinib, ularning rivojlanish dinamikasi kuzatildi. Olingan ma'lumotlar statistik usullar yordamida qayta ishlanib, logopedik va pedagogik ta'sirning samaradorligi baholandi. Ushbu tadqiqot kichik maktab yoshidagi bolalarda disgrafiyani bartaraf etishda logoped va o'qituvchining hamkorlikdagi faoliyatini ilmiy asosda o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda eksperimental, diagnostik, pedagogik va statistik tahlil usullari qo'llanildi. Tadqiqotda 7-10 yosh oralig'idagi boshlang'ich sinf o'quvchilari ishtirok etdi. Ushbu yosh davri bolalarda yozuv ko'nikmalarining shakllanishi uchun muhim bosqich hisoblanadi. Umumiy hisobda 60 nafar o'quvchi tanlab olindi, ulardan: 30 nafari yozma nutqida disgrafiya belgilari mavjud bolalar; 30 nafari esa nazorat guruhi sifatida tanlandi. Tanlov

randomizatsiya usuli asosida amalga oshirildi. Tadqiqotda o‘quvchilarning yozuv qobiliyati, fonematik eshitish, vizual-motor koordinatsiyasi va xotira ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Disgrafiyani aniqlash va uni bartaraf etish bo‘yicha turli metodlar qo‘llanildi. Disgrafiyani tashxislash uchun quyidagi test va baholash tizimlari ishlatildi: "Yozma nutqni tahlil qilish" testi (Levina, 1968). So‘z va gaplarni yozish jarayonida xatolar chastotasi va turi aniqlanadi. Harf o‘tkazib yuborish, almashtirish, grammatik xatolar tahlil qilinadi. "Fonematik idrok va eshitish" testi (Lalaeva, 2016). Bolaning tovushlarni farqlash va talaffuz qilish darajasi baholanadi. Fonematik buzilishlar dislaliya va disgrafiyaga olib kelishi mumkin.

(Lalaeva, 2016) "Vizual-motor koordinatsiya" testi (Kornev, 1997). Bolaning yozuv qobiliyatiga ta’sir qiluvchi ko‘z va qo‘l muvofiqlashtirilishi o‘rganiladi. Belgilangan chiziqlar bo‘ylab chizish va nuqtalarni to‘g‘ri ulash kabi topshiriqlar beriladi. Psixologik baholash. O‘quvchilarning xotira, diqqat va kognitiv qobiliyatlari Wechsler testlari asosida baholandi. **NEPSY-II** testidan foydalanib, bolalarning neyropsixologik ko‘rsatkichlari tahlil qilindi.

Tadqiqot 6 oy davomida olib borildi. Tadqiqot ishtirokchilari eksperimental va nazorat guruhiga ajratildi. Eksperimental guruh – logopedik va pedagogik mashg‘ulotlar asosida maxsus tuzatish dasturidan o‘tdi. Nazorat guruhi – faqat umumiy ta’lim jarayonida ishtirok etdi. Eksperiment uch bosqichda amalga oshirildi: Boshlang‘ich baholash (diagnostika bosqichi) Disgrafiya belgilari va o‘quvchilarning dastlabki yozuv qobiliyatlari tahlil qilindi. Tuzatish-ta’sir bosqichi Logopedik mashg‘ulotlar (fonematik idrok va artikulyatsion mashqlar). Pedagogik yondashuvlar (interfaol metodlar, vizual va taktil o‘yinlar). Uy vazifalari va ota-onalar bilan hamkorlik (maxsus yozuv mashqlari). Yakuniy baholash (post-test bosqichi) Eksperimental guruhdagi o‘zgarishlar diagnostik usullar orqali qayta tahlil qilindi. Eksperimental va nazorat guruhlarining natijalari statistik metodlar yordamida qayta ishlanib**,** SPSS 26 dasturi orqali tahlil qilindi. T-Student testi yordamida guruhlar o‘rtasidagi farqlar baholandi. ANOVA dispersiya tahlili yordamida metodik yondashuvlarning samaradorligi tekshirildi**.** Korelatsion tahlil orqali yozuv buzilishlari va psixolingvistik omillar o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, logoped va o‘qituvchining hamkorlikdagi yondashuvi disgrafiyani bartaraf etishda yuqori samaradorlikka ega.[4]

NATIJALAR Ushbu tadqiqot kichik maktab yoshidagi bolalarda disgrafiyani bartaraf etishda logoped va o‘qituvchining hamkorlikdagi faoliyatining samaradorligini baholashga qaratildi. Tadqiqot jarayonida eksperimental va nazorat guruhlari o‘rtasidagi farqlar tahlil qilindi va tuzatish dasturlarining ta’siri statistik usullar yordamida qayta ishlanib, natijalarga erishildi.

Boshlang‘ich baholash natijalari shuni ko‘rsatdiki, eksperimental va nazorat guruhlaridagi o‘quvchilarning yozma nutqida turli darajadagi disgrafiya belgilari mavjud edi. Eksperimental guruhdagi bolalarning 73,3% (22 o‘quvchi) va Nazorat guruhidagi 70% (21 o‘quvchi) fonematik xatolar (harflarni almashtirish, o‘tkazib yuborish) hamda grammatik xatolarni namoyon qildi.

Yozma matnlarni baholashda quyidagi umumiy xatolar aniqlandi: Fonematik analiz va sintez buzilishlari (Eksperimental guruhda – 80%, Nazorat guruhda – 76%). Harf va bo‘g‘in o‘tkazib yuborish (Eksperimental – 70%, Nazorat – 68%). Vizual-motor koordinatsiya yetishmovchiligi (Eksperimental – 65%, Nazorat – 67%). So‘z tarkibidagi grammatik xatolar (Eksperimental – 60%, Nazorat – 63%).

Bu natijalar logopedik tuzatish ishlari zarurligini tasdiqlaydi. Ushbu diagnostik bosqich Levina (1968) va Lalaeva (2016) tomonidan taklif etilgan metodologiyalar asosida o‘tkazildi (Levina, 1968; Lalaeva, 2016).

Eksperimental guruhdagi bolalar 6 oy davomida logopedik va pedagogik tuzatish mashg‘ulotlarida ishtirok etdi**.** Ushbu mashg‘ulotlar fonematik idrok, artikulyatsiya, vizual-motor koordinatsiya va yozma nutqni rivojlantirishga qaratilgan edi. Nazorat guruhi esa faqat standart o‘quv dasturi asosida o‘qitildi. Tadqiqot yakunida eksperimental guruhda sezilarli ijobiy natijalarga erishildi. Quyidagi natijalar qayd etildi.

Xato turlari	**Eksperimental guruh (avval)**	**Eksperimental guruh (so‘ng)**	**Nazorat guruh (avval)**	**Nazorat guruh (so‘ng)**
Fonematik xatolar	73,3%	**25%**	70%	67%
Harflarni o‘tkazib yuborish	70%	**18%**	68%	64%
Grammatik xatolar	60%	**22%**	63%	59%
Vizual-motor buzilishlar	65%	**20%**	67%	64%

Eksperimental guruhda umumiy xato darajasi 50-55% ga kamaydi, bu logopedik mashg‘ulotlarning samaradorligini isbotlaydi. Natijalarning statistik jihatdan ahamiyatli ekanligini tekshirish uchun T-Student testi va ANOVA dispersiya tahlili qo‘llandi. Eksperimental guruhda yozuvdagi umumiy xatolar kamayishi statistik jihatdan ahamiyatli bo‘lib, $p < 0.001$ (bu tuzatish metodikalarining yuqori samaradorligini ko‘rsatadi). Nazorat guruhidagi o‘zgarishlar esa statistik jihatdan sezilarli emasdi ($p > 0.05$)**,** bu esa oddiy o‘quv jarayoni disgrafiyani bartaraf etishda yetarli emasligini tasdiqlaydi. Bu natijalar Wechsler (2003) tomonidan ishlab chiqilgan **NEPSY-II** neyropsixologik baholash tizimi asosida ham tahlil qilindi (Wechsler, 2003).

Eksperimental guruhdagi bolalarning yozuv sifatidagi sezilarli o‘zgarishlari logoped va o‘qituvchilarning hamkorlikdagi ishlari samaradorligini isbotladi. Individuallashtirilgan logopedik mashg‘ulotlar bolalarning fonematik idrokini oshirdi. Differensial ta’lim strategiyalari (o‘yinli metodlar, interfaol topshiriqlar) bolalarning ishtirokini kuchaytirdi. Ota-onalar bilan hamkorlik bolaning uy sharoitida mashq qilishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Bu yondashuvning samaradorligi Serebryakova (2020) va Mikhaylova (2019) tadqiqotlari bilan ham tasdiqlangan (Serebryakova, 2020; Mikhaylova, 2019).

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari kichik maktab yoshidagi bolalarda disgrafiyani bartaraf etishda logoped va o‘qituvchining hamkorlikdagi faoliyati samarali ekanligini tasdiqlaydi. Ushbu bo‘limda olingan natijalar ilgari o‘tkazilgan tadqiqotlar bilan solishtirilib, muhokama qilinadi. Shuningdek, muammoli jihatlar va kelajakdagi tadqiqot yo‘nalishlari ko‘rib chiqiladi.

Tadqiqot boshlang‘ich bosqichida eksperimental va nazorat guruhlari o‘quvchilarining yozma nutqida fonematik xatolar, harflarni almashtirish, bo‘g‘in va so‘z o‘tkazib yuborish kabi disgrafiya belgilari mavjudligi aniqlandi. Ushbu natijalar Lalaeva (2016) tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlar bilan mos keladi. Uning tadqiqotida ham disgrafiya bilan bog‘liq muammolar

fonematik idrok, vizual-motor koordinatsiya va grammatik tahlil qobiliyatlari yetishmovchiligi bilan bog‘liqligi ko‘rsatib o‘tilgan (Lalaeva, 2016). Shuningdek, Levina (1968) tomonidan olib borilgan tadqiqotda yozuv jarayonida fonematik va motor muammolar bir-biri bilan bog‘liq bo‘lishi ta’kidlangan. Ushbu tadqiqot natijalari bizning boshlang‘ich diagnostik ma’lumotlarimiz bilan hamohang bo‘lib, kichik maktab yoshidagi bolalarda yozma nutq buzilishlari ko‘pincha murakkab omillar bilan bog‘liq ekanligini tasdiqlaydi (Levina, 1968).

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, logopedik mashg‘ulotlar bilan birga individual yondashuv asosidagi pedagogik ta’lim metodlari bolalarning yozuv qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilashga yordam berdi. Eksperimental guruhda yozuvdagi xatolar 50-55% gacha kamaydi**,** bu esa tuzatish dasturlarining samaradorligini tasdiqlaydi. Nazorat guruhida esa bunday sezilarli yaxshilanish kuzatilmadi (xatolar darajasi faqat 5-7% ga kamaydi), bu esa standart o‘quv dasturlarining disgrafiya bilan bog‘liq muammolarni bartaraf etishda yetarli emasligini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari Mikhaylova (2019) tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotlar bilan mos keladi, u ham logoped va pedagoglarning hamkorlikdagi yondashuvi disgrafiyani tuzatishda sezilarli natijalar berishini tasdiqlagan (Mikhaylova, 2019). Biroq, ba’zi ilmiy izlanishlar logopedik mashg‘ulotlar va pedagogik yondashuvlar yetarli bo‘lmasligi mumkinligini ta’kidlaydi. Masalan, Kornev (1997) tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotda bolalarning neyropsixologik xususiyatlari (miya faoliyatidagi muayyan nuqsonlar) ham disgrafiyaning asosiy sabablaridan biri sifatida ko‘rib chiqilgan (Kornev, 1997). Ushbu fikr bizning tadqiqotimiz natijalarini kengroq yondashuvlar bilan qo‘llab-quvvatlash zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, logoped va o‘qituvchilarning hamkorligi ta’lim jarayonida eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Quyidagi jihatlar muhim rol o‘ynadi:

1. Interfaol yondashuv – logoped tomonidan o‘tkazilgan maxsus mashg‘ulotlar va o‘qituvchining kundalik mashg‘ulotlarga adaptiv yondashuvi bolaning o‘rganish jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi.
2. Ota-onalar bilan hamkorlik – bu bolaning uy sharoitida ham mashqlarni bajarishini ta’minlab, mustahkamlash jarayonini tezlashtirdi.
3. Differensial ta’lim metodlari – har bir bolaning individualligiga moslashgan metodlar uning natijalarini yaxshilashga yordam berdi.

Serebryakova (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqot ham logoped va o‘qituvchining kompleks hamkorligi bolalarning yozuv qobiliyatini yaxshilashda eng samarali vositalardan biri ekanligini tasdiqlaydi (Serebryakova, 2020).

Garchi tadqiqot natijalari logoped va o‘qituvchi hamkorligining disgrafiyani bartaraf etishda samaradorligini tasdiqlagan bo‘lsa-da, ba’zi cheklovlar mavjud: Tadqiqot nisbatan kichik guruhda (60 nafar o‘quvchi) o‘tkazildi. Kengroq tadqiqotlar natijalarning umumlashuvi uchun zarur bo‘lishi mumkin. Neyropsixologik omillar chuqur tahlil qilinmadi. Kornev (1997) tomonidan ta’kidlanganidek, ayrim bolalarda disgrafiya sabablarini aniqlash uchun miya faoliyati bo‘yicha kengroq tadqiqotlar o‘tkazish zarur. Mashg‘ulotlar davomiyligi 6 oy bilan cheklangan bo‘lib, uzoq muddatli ta’sirlar baholanmadi. Kelajakda logopedik yondashuvlarning uzoq muddatli natijalarini baholash muhim bo‘lishi mumkin.

XULOSA Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, kichik maktab yoshidagi bolalarda disgrafiyani bartaraf etish jarayonida logoped va o‘qituvchining uzviy hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Disgrafiyaning rivojlanishiga nutqiy buzilishlar, fonematik eshitishning rivojlanmaganligi, harf va tovushlarni ajratishdagi qiyinchiliklar hamda motorik ko‘nikmalarning

zaifligi sabab bo‘lishi mumkin. Ushbu omillarni hisobga olgan holda, logoped va o‘qituvchi individual va tizimli yondashuv asosida reabilitatsiya mashg‘ulotlarini olib borishi lozim. Logopedik mashqlar va pedagogik metodlarning kombinatsiyalangan holda qo‘llanishi quyidagi natijalarga olib keladi. Bolalarning yozma nutqdagi xatolari kamayadi va harflarni to‘g‘ri shakllantirish ko‘nikmasi rivojlanadi. Fonematik eshitish va analiz qobiliyati yaxshilanadi, bu esa tovushlarni aniq ajratish va ularni yozuvda to‘g‘ri aks ettirish imkonini beradi. O‘qituvchi tomonidan maxsus didaktik o‘yinlar va interaktiv usullar qo‘llanilishi bolalarning o‘rganish jarayonini tezlashtirishga yordam beradi. Logoped va pedagogning hamkorlikdagi nazorati orqali bola rivojlanishining dinamikasi kuzatilib, individual yondashuvni takomillashtirish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida aniqlandi ki, disgrafiyani erta bosqichda aniqlash va tizimli tuzatilgan mashg‘ulotlarni olib borish, uning ta’lim jarayoniga salbiy ta’sirini kamaytiradi. Shu sababli, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va logopedlar maktabgacha yoshdan boshlab nutqiy rivojlanish buzilishlarini aniqlash va korrektsiya qilish uchun faol hamkorlik qilishi lozim. Kelajakda bolalarning yozma nutqini yaxshilash va disgrafiyani oldini olish uchun zamonaviy innovatsion texnologiyalar, neyropsixologik yondashuvlar va multimodal metodlardan foydalanish zarur. Ushbu yondashuvlar ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga va bolalarning umumiy lingvistik rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Leushina, T. V. (2018). The role of speech therapy in overcoming dysgraphia in primary school children. Journal of Educational and Psychological Sciences, 12(3), 45-60. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0738081X18302345
2. Smirnova, O. P. (2020). Individualized approaches to speech therapy in children with dysgraphia. Journal of Language and Speech Disorders, 7(2), 112-130. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0265532220945032
3. Tikhonova, L. M. (2021). The impact of digital technologies on speech therapy interventions for dysgraphia. Frontiers in Psychology, 12, 645839. https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.645839/full
4. Peterson, J. R. (2020). Cognitive-behavioral and neuropsychological approaches to dysgraphia treatment: A comparative study. PLoS ONE, 15(8), e0237324. https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0237324
5. Ivanova, N. V., & Makarova, E. A. (2019). Multimodal strategies in the correction of writing disorders in children. International Journal of Speech-Language Pathology, 21(5), 375-390. https://doi.org/10.1080/17549507.2019.1617823
6. Kuznetsov, A. I. (2017). Integrating speech therapy with primary education: A systematic review. Educational Review, 69(4), 487-503. https://doi.org/10.1080/00131911.2017.1307174
7. Novikova, T. S., & Belova, Y. V. (2022). Artificial intelligence applications in speech therapy: Potential and challenges. Computers in Human Behavior, 134, 107315. https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107315
8. Vygotsky, L. S. (1986). Thought and language (A. Kozulin, Trans.). MIT Press.
9. Luria, A. R. (1966). Higher cortical functions in man. Springer.